

POMNÍK JANA PALACHA
NA ALŠOVĚ NÁBŘEŽÍ

DŮM
DŮM
MATKY
SYNA

16. 1. 2016

JOHN QUENTIN HEJDUK

ARCHITEKT: ŽIVOT + INSPIRACE = DÍLO

John Hejduk při zahájení výstavy u Míčovny na Pražském hradě 9.9.1991

John Quentin Hejduk (19.7.1929—3.7.2000) byl americký architekt s českými kořeny, konceptuální umělec, básník a pedagog. Mezi lety 1947—1950 studoval na fakultě architektury Irwina S. Chanina na univerzitě Cooper Union for the Advancement of Science. Titul MA získal na harvardské Graduate School of Design v Cambridgi v roce 1953. Po absolutoriu pracoval v newyorských architektonických kancelářích, například u I.M. Pei and Partners či A.M. Kinney and Associates, v roce 1965 si založil v New Yorku vlastní praxi. Během svého tvůrčího života byl členem skupin architektů The New York Five, The Whites a The Texas Rangers. Na Cooper Union se vrátil r. 1964 jako pedagog a od roku 1975 až do své smrti v roce 2000 zde působil jako děkan.

Přednáška a seminář Johna Hejduka a Davida Shapiro v Praze dne 6.9.1991 v prostorách Thurn-Taxisova paláce na Malé Straně v Praze, v tehdejší sídle Obce architektů.

„Poezie je poezie, budova je budova, architektura je architektura, hudba je hudba — vše jsou to struktury, určitá uspořádání. Esenciální. Vnímám je jako jazyk. Architekti jsou zodpovědní za to, aby jejich jazyk odpovídal jejich strukturám. Nemohu vytvořit novou stavbu bez vytvoření nové skladby znaků příběhů jazyka. Není to však tvoření samo pro sebe. Je to budování prostředí pro naše životy.“

Tato slova řekl John Quentin Hejduk v rozhovoru s básníkem a přítelem Davidem Shapiro v roce 1991. Rozhovor byl publikován pod příznačným názvem „The architect who drew angels“. Definoval podstatu jeho tvorby, v níž se odmítal uzavírat pouze do jednoho jazyka, jazyka architektury, ale pro zobrazení svého imaginativního světa používal jazyk poezie, hudby, literatury i všech oborů umění. John Hejduk ve svých studentech podporoval především jejich představivost a hravost. Předával schopnost podívat se na architekturu či design vždy z jiného úhlu. Mezi jeho nejznámější studenty patří Daniel Libeskind, Elizabeth Diller, Shigeru Ban nebo Toshiko Mori.

Kreuzberg, Berlín
Německo, 1988

Věže, Santiago de Compostela
Španělsko, 2003

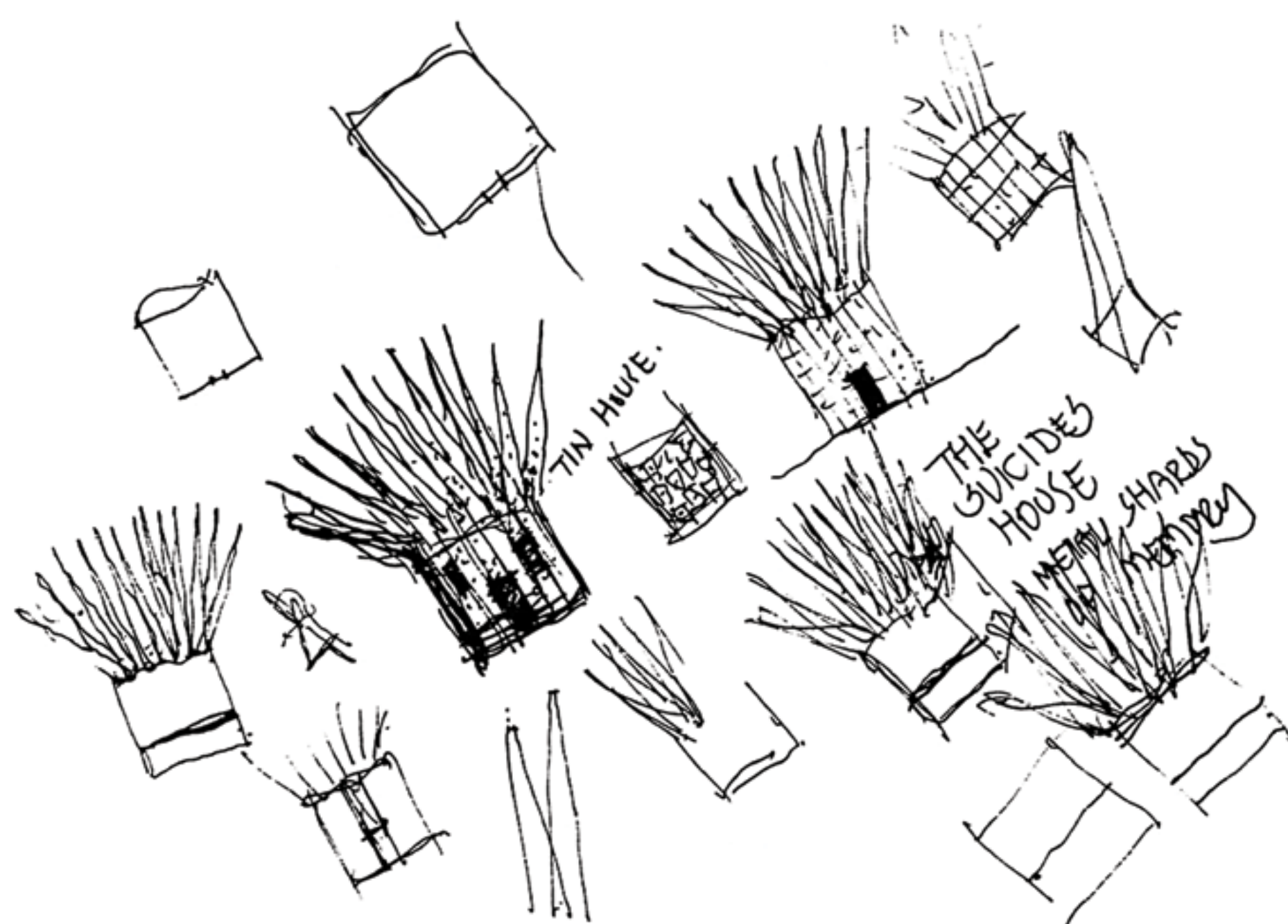

Wall House #2, Groningue
Nizozemí, 2001

Své návrhy geometricky konstruovaných domů postupně Hejduk nahradil poetickými až figurativními skicami samostatných struktur — objektů. Takzvané Masques/Masky, resp. maskary, patří do cyklu 26 architektonických studií a kresebných návrhů, ilustrují Hejdukův bohatý imaginární svět inspirovaný maškarními reji renesanční Itálie nebo barokní Evropy.

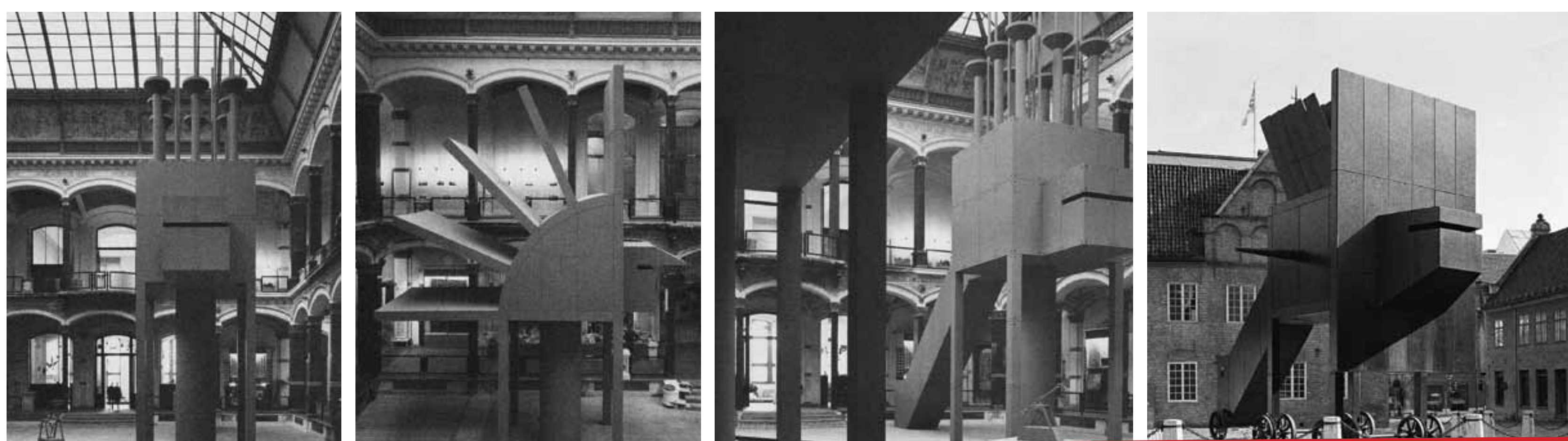
Masky jsou spíše architektonické útvary s humanoidními nebo zoomorfními prvky než modely domů, více sochy než obydlí. V konceptuálním projektu utopistického města Lancaster/Hanover Masque z roku 1992 figurují jako příbytky pro různé druhy či skupiny fiktivních obyvatel — například Dům básníka, Dům malíře, Dům lékaře nebo Dům hudebníka.

Pracovní náčrty k figuře Masky Dům sebevraha, 1980—82

Maska The House of the Suicide / Dům sebevraha se objevuje mezi lety 1980—1982. Prvotní inspirací byl pro Hejduka obraz Paula Cézanna se shodným názvem. Pohled na dům je zastřený holými větvemi trčícími k nebi jako rozevřené prsty. K tomuto motivu se Hejduk po letech vrací, ovlivněn setkáním a přátelstvím s básníkem Davidem Shapiro, se kterým se seznámil kolem roku 1985.

Shapiro se koncem 60. let velmi živě zajímal o aktuální dění v tehdejších socialistických státech střední Evropy. Hrdinský čin a neodvratná smrt pražského studenta Jana Palacha básníka hluboce zasáhly. Svou báseň „Pohřeb Jana Palacha“ napsal po zhlédnutí autentických záběrů odvysílaných stanicí BBC v lednu 1969. Díky setkání obou tvůrců se po roce 1986 v Hejdukově díle k motivu Domu sebevraha přidává párová figura Domu Matky sebevraha.

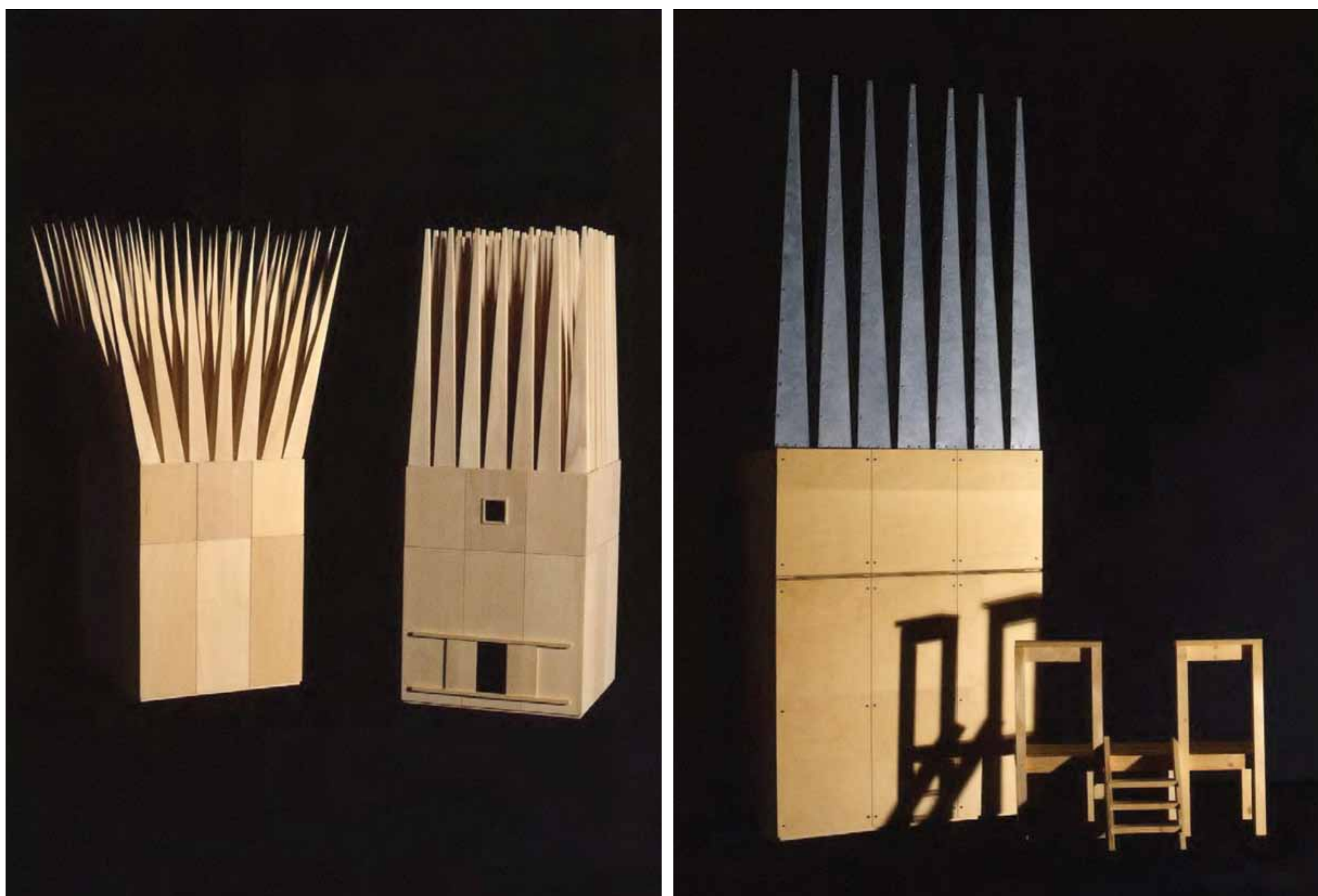

The House of the Musician / Dům hudebníka a The House of the Painter / Dům malíře v Berlíně Security / Bezpečí, Oslo, 1989

Masky mají v dějinách architektury zvláštní místo. Hejdukovo poetické vidění architektury ovlivnilo řadu jeho studentů nebo kolegů, kteří některé z jeho kresebných náčrtů architektonických struktur a objektů zkonstruovali. Hejdukovy Masky / Domy ve velikosti reálných staveb se objevily v mnohých světových centrech v Evropě — v Berlíně, Miláně, Londýně, v Oslu a Rize, i za oceánem — v Buenos Aires, v Atlantě, v Bostonu a Philadelphii. Nově zbudovaný Pomník Jana Palacha v Praze je ale jediným trvale osazeným sochařským dílem Johna Hejduka ve veřejném prostoru.

Dvojice *The House of the Suicide / Dům sebevraha* a *The House of the Mother of the Suicide / Dům matky sebevraha* z cyklu *Masques / Masky* byla poprvé postavena malou skupinou studentů z Georgia Institute of Technology v Atlantě pod vedením profesora Jamese Williamsona v letech 1986—1990. Podle náčrsků Johna Hejduka muselo být provedení Domů v areálu atlantské univerzity vyzkoušeno nejdříve na malých modelech.

Prvotní představu Domu sebevraha s trny široce rozevřenými nad bílým korpusem, dvířky a oknem, Hejduk zachytil v náčrtech k Berlínskému cyklu *Masek*. Když k Domu sebevraha přibyla do dvojice maska matky, stal se z Domu sebevraha šedý uzavřený objekt s výraznými černými šrouby a červeným pruhem prosvítajícím ze spáry ve středu kvádru. Druhý Dům dostal černou barvu a stříbrné šrouby a prvky dvířek a malého okénka z prvotních náčrtků přenesl Hejduk na Dům matky sebevraha. Tuto verzi respektovali studenti při stavbě dvojice soch ve skutečné velikosti.

Modely *The House of the Suicide / Dům sebevraha* a *The House of the Mother of the Suicide / Dům matky sebevraha* z cyklu *Masques / Masky*

Proces stavby trval dlouhé čtyři roky, práce se začínala a zastavovala podle toho, jak studenti přicházeli a odcházeli, hledaly se finanční prostředky. Skupina asi dvanácti studentů zůstala spojena s projektem pod Williamsonovou intelektuální, technickou a morální podporou po celou dobu realizace. Studenti zkoumali koncept tvorby Johna Hejduka v kresbách, modelech a maketách v životní velikosti. James Williamson konzultoval s Hejdukem detaily konstrukce a designu, materiály, barvu i přesné umístění daných objektů uvnitř prostoru technicistní až brutalistické architektury univerzitní budovy.

Objekty obou struktur jsou ve vzájemné interakci. Vzdáleny od sebe jen několik málo metrů ustrnuly v hrozivém tanci. První objekt je uzavřený, bez vchodu a východu—jeho obyvatel se nemůže podělit o své pocity, nikdo s ním nemůže sdílet vnitřní prostor. Ve druhém domě je malý vchod, kterým lze vstoupit dovnitř, vystoupat po schodech do patra, vidět čtvercovým okénkem dům syna-světlohoše, zakusit úlek a utrpení domu matky, jehož trny se zdvihají v gestu úděsu kolmo k nebi.

V budově univerzity v Atlantě byly oba objekty uloženy až do roku 2003, poté byly zapůjčeny na výstavu *Sanctuaries: The Last Works of John Hejduk / Svatyně: Poslední práce Johna Hejduka* v muzeu Whitney Museum of American Art v New Yorku. Po skončení úspěšné výstavy se objekty staly součástí sbírek CCA, Canadian Centre for Architecture v kanadském Montréalu.

Vnitřní konstrukce Domů byla z dřevěných trámů postavených na čtvercovém půdorysu 2,7 × 2,7 m, vnější obložení stěn tvořily dřevěné desky přibližně 1 metr široké a 1,2—1,4 metry vysoké. Kvádrové korpory obou objektů měly na výšku 3,6 metru. Studentský tým v Atlantě poprvé zkonstruoval rošt a vymyslel systém usazení kovových hrotů, z nichž každý měří bezmála 4 metry. Koruny Domů mají shodně 49 trnů. Výška každého Domu i s hroty byla stejně jako u dalších prototypů 7,3 metru.

Při realizaci modelů musel celý tým společně spolupracovat na řešení konstrukčních detailů, jejichž definitivní řešení se leckdy zrodilo až v procesu výroby.

Díky architektonické dispozici dvorany nemuseli studenti při montáži a osazování trnů do vrcholového roštu používat pomocná technická zařízení.

Nejužší jádro realizačního týmu tvořilo dvanáct studentů—Jack Ames, Paul Bauer, Rick Blanchard, Nancy Caster, Paige Cosby, Jeff Cramer, Jorge De La Cova, Lyle Green, Marshall Levy, Kirk Marchisen, Frank Pollacia, David Shonk. Po skončení projektu celý proces stavby Domu sebevraha a Domu matky sebevraha charakterizovali jako tajemný rituál, během kterého se všichni také stali součástí příběhu Jana Palacha. Na konci roku 1989 historické události v tehdejší Československé socialistické republice nabraly rychlý spád, který na začátku projektu nikdo nepředpokládal. Za další dva roky, při návštěvě Václava Havla v New Yorku, se začal plnit Hejdukův sen o umístění tohoto díla do Prahy.

Na září 1991 byla naplánována souborná výstava díla Johna Quentina Hejduka v Praze. Převoz hotových a nadrozměrných objektů obou Domů z Atlanty do Prahy by byl velice finančně náročný. Přípravný tým se proto rozhodl pro výstavu raději nechat vyrobít podle konstrukčních výkresů Jamese Williamsona a jeho studentů nové objekty. Úkolu se zhostila truhlářská dílna Petra Havlíčka z Vítějevsí na Svitavsku.

Trny obou skulptur na rozdíl od atlantské realizace nebyly kovové, ale z dřevěných fošen. Sesazení celkem 98 trnů pro obě plastiky si vyžádalo spolupráci celé dílny.

Jednotlivé trny byly zespodu opatřeny kovovými nástavci. Rám konstrukce se musel montovat venku před dílnou.

Obě konstrukce opláštěné dřevotřískovými deskami vezla nákladní auta z dílny ve Vítějevsí do Prahy vcelku. Koruna byla rozebrána na jednotlivé trny dopravované samostatně.

Pod taktovkou Jamese Williamsona bylo v zahradách Pražského hradu nalezeno nejvhodnější umístění pro oba objekty. Přesně daná vzdálenost mezi Domy, jejich vzájemné osově natočení a interakce byla nedílnou součástí celé instalace. Dům sebevraha a Dům matky sebevraha se tímto umístěním dostaly každý na jednu stranu cesty, kterou denně procházela hradní stráž při svých pravidelných obchůzkách.

Po převozu k Míčovně byly objekty z nákladních aut pomocí jeřábu složeny na místa, která určil James Williamson.

Natočení Domů, křížení jejich pohledových os a vzájemná vzdálenost byla pečlivě kontrolována.

Každý trn měl předem určené své přesné místo v rámu a podle toho byl opatřen speciálním tvarem kovového nástavce.

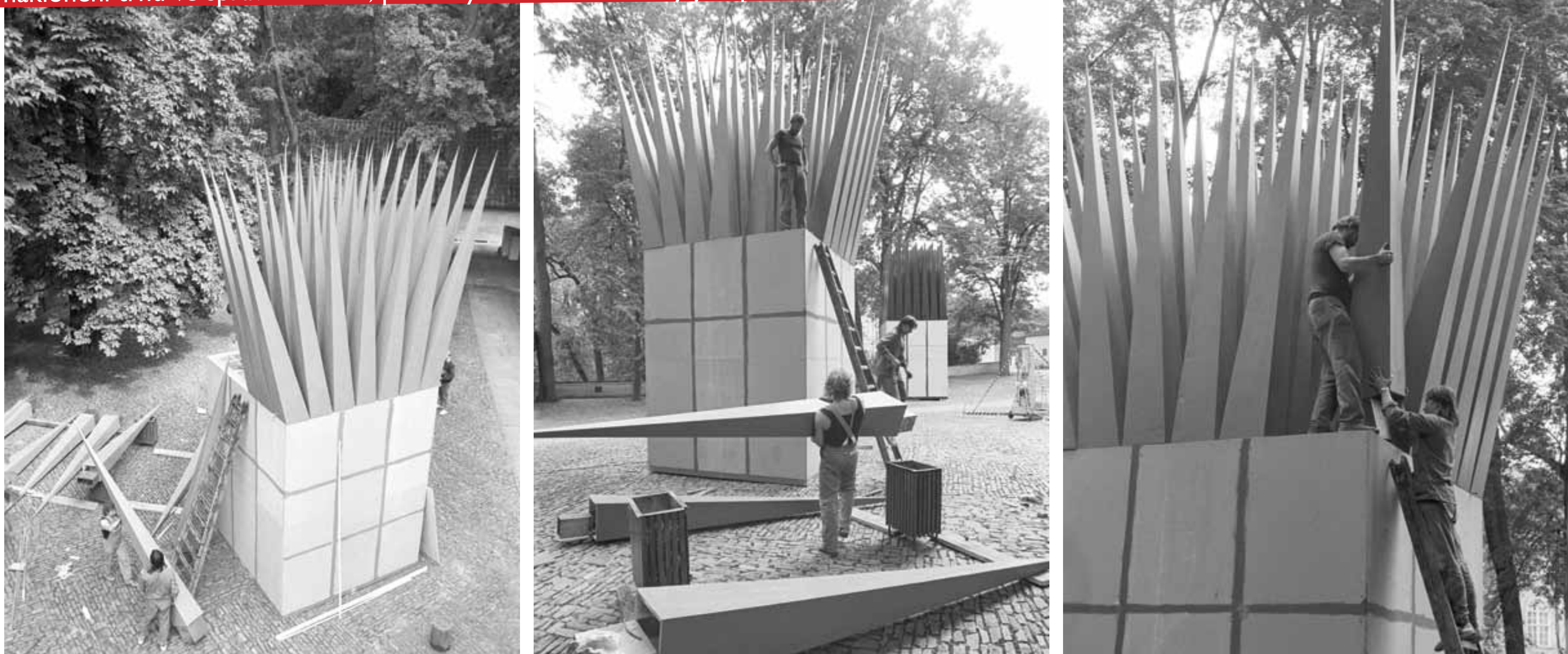
Po ukotvení na určeném místě byla v Domě matky sebevraha zbudovaná podesta s několika schůdky. Divák stojící na podestě mohl malým okénkem na protější stěně pozorovat druhý Dům. Osazování korun jednotlivými trny zaměstnalo celý truhlářský tým. Aby se koruny skulptur správně semkly nebo rozevíraly podle záměru Johna Hejduka, musely být trny posazeny na svá místa v přesném pořadí.

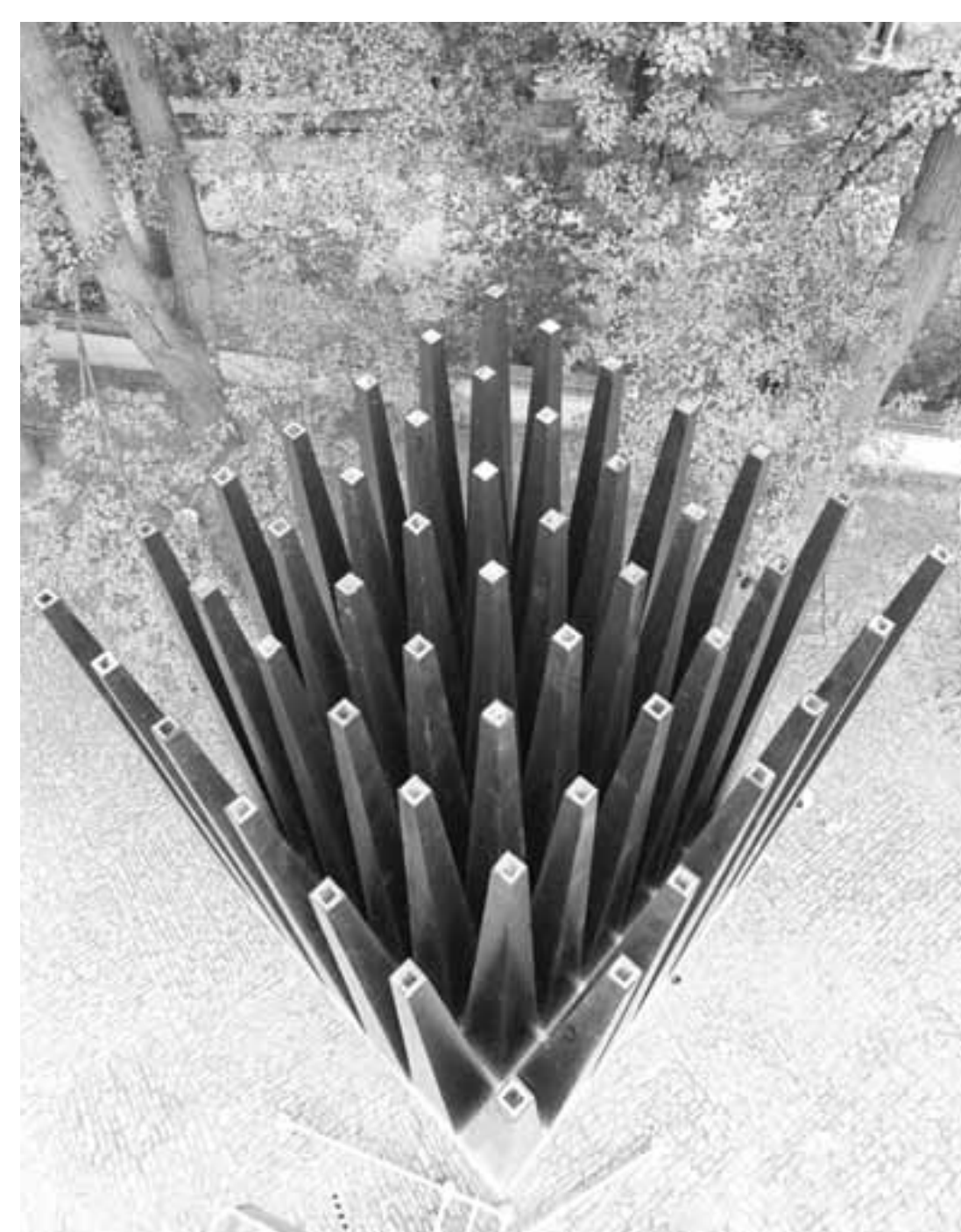
Pohled do interiéru Domu matky sebevraha na vnitřní konstrukci z opracovaných trámů. Stavba podesty a přístupových schůdků byla dokončena až na místě.

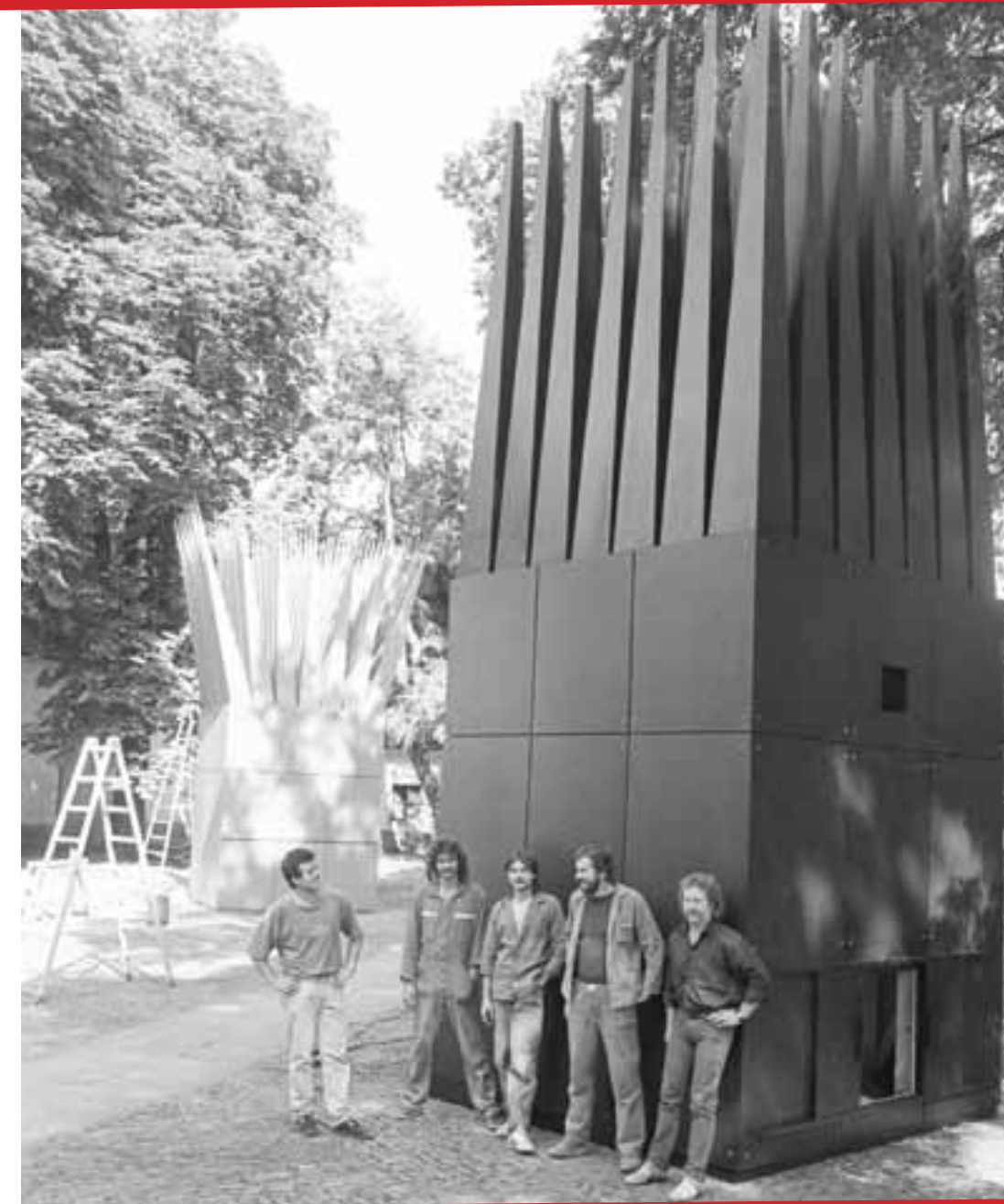
Dřevěné trny se do rámu konstrukce zasazovaly pomocí kovových nástavců, které zajišťovaly naklonění trnů ve správném úhlu, proto bylo nutné dodržet jejich pořadí a umístění.

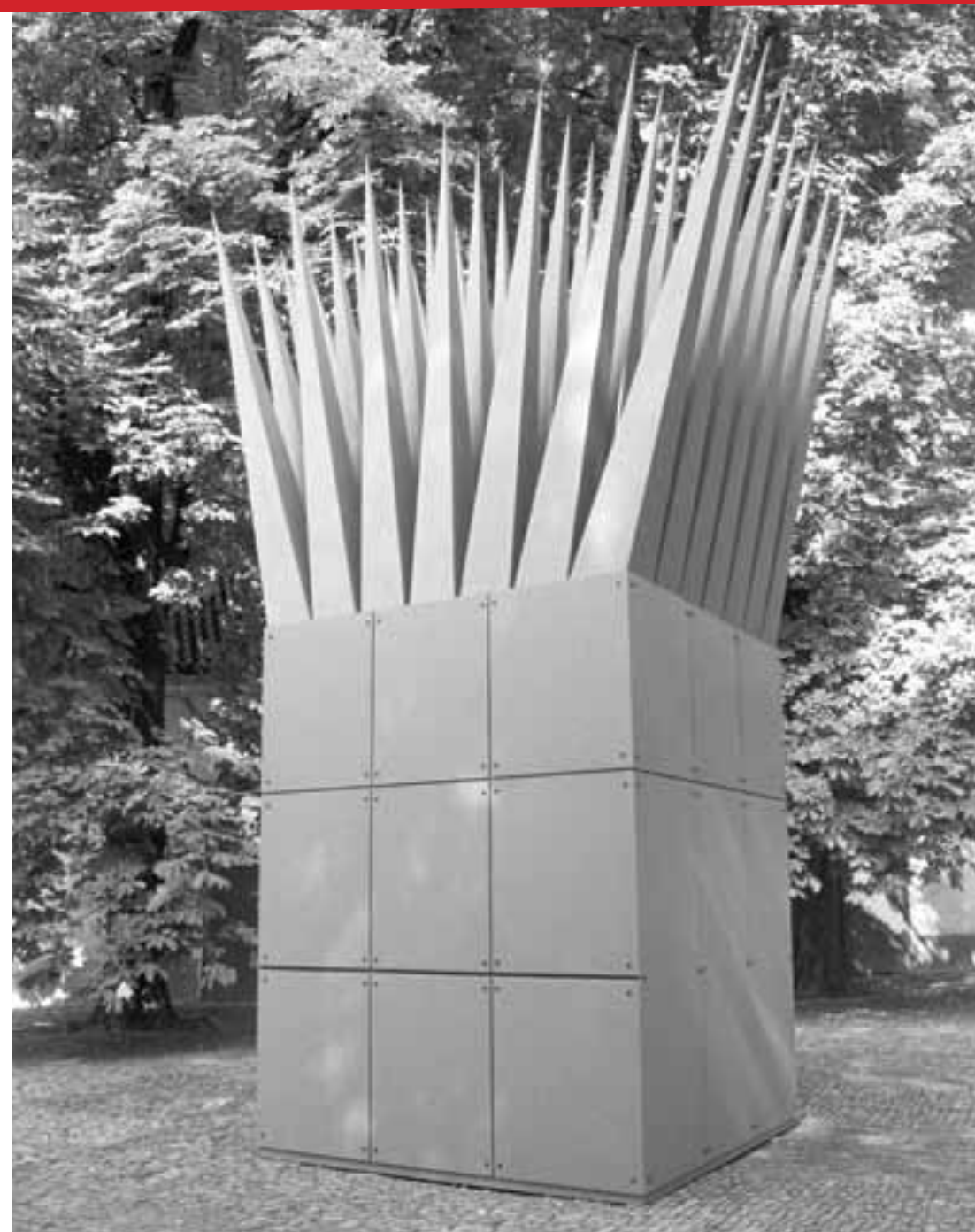
Po osazení trnů bylo dokončeno opláštění dřevěnými deskami. Desky se podle původního Hejdukova záměru připevnilly ke konstrukci objektů pomocí šroubů s výraznými hlavicemi. Poslední malé úpravy a nátěry byly dokončeny těsně před zahájením výstavy. Umělecké objekty zůstaly po skončení výstavy na Pražském hradě až do roku 2000. Vlivem klimatických podmínek dřevěné konstrukce zdegradovaly natolik, že bylo nutné oba objekty zcela odstranit.

Díky vysokozdvížné plošině si mohl konstrukční tým vychutnat neobvyklý pohled na koruny Domů. Neméně působivý byl i pohled vzhůru do trnů z vnitřku obou objektů.

Tým z truhlářství Petra Havlíčka z Vítějvsi byl se svou prací oprávněně a viditelně spokojený.

V září roku 1991 se v Míčovně Pražského hradu konala první a zatím jediná výstava Johna Hejduka. Výstava s názvem „John Hejduk—Práce“ se uskutečnila pod záštitou kanceláře prezidenta Václava Havla. John Hejduk již během příprav výstavy věnoval návrh svého uměleckého díla městu Praze a lidu Československé republiky. Výstavu zorganizovala tehdejší ředitelka Galerie Jaroslava Fragnera Alena Hanzlová, díky pomoci architekta Thomase Müllera z Berlína.

Výstavu osobně zahájil tehdejší prezident Václav Havel. Slavnostní vernisáže se zúčastnila velvyslankyně USA Shirley Temple-Blacková, zástupci univerzity Cooper Union a řada hostů a odborníků z celého světa. Tehdy poprvé byly objekty veřejně představeny ve spojení s básní Davida Shapiro Pohřeb Jana Palacha, kterou básník osobně přednesl.

Souběžně s výstavou na Pražském hradě probíhala v Galerii Jaroslava Fragnera také výstava fotografií objektů a architektury Johna Hejduka švýcarské fotografky Héléne Binet nazvaná Příbuzní. S Hejdukem se Héléne Binet osobně přátelila, postupně zdokumentovala všechny jeho stavby a projekty.

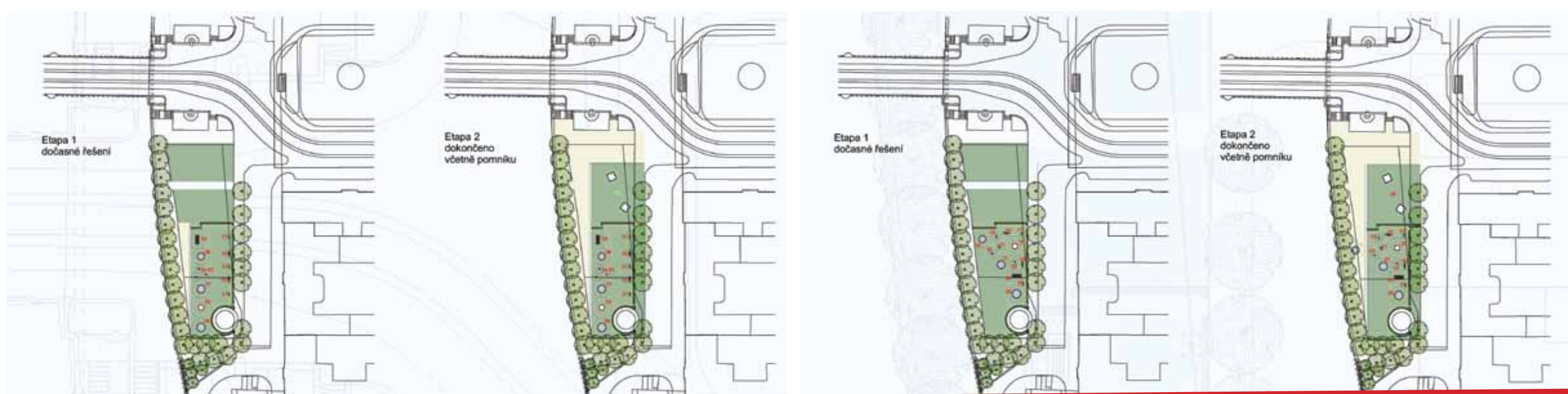

Vstup do Královské zahrady s poutačem na výstavu Johna Hejduka. Pohled do sálu v Míčovně s instalací výstavy.

Zahájení výstavy svého díla se John Hejduk zúčastnil osobně. Po jeho pravici stojí David Shapiro.

Počáteční varianty návrhů na úpravu Alšova nábreží. S umístěním Pomníku Jana Palacha se počítalo již od začátku projektu úprav parku.

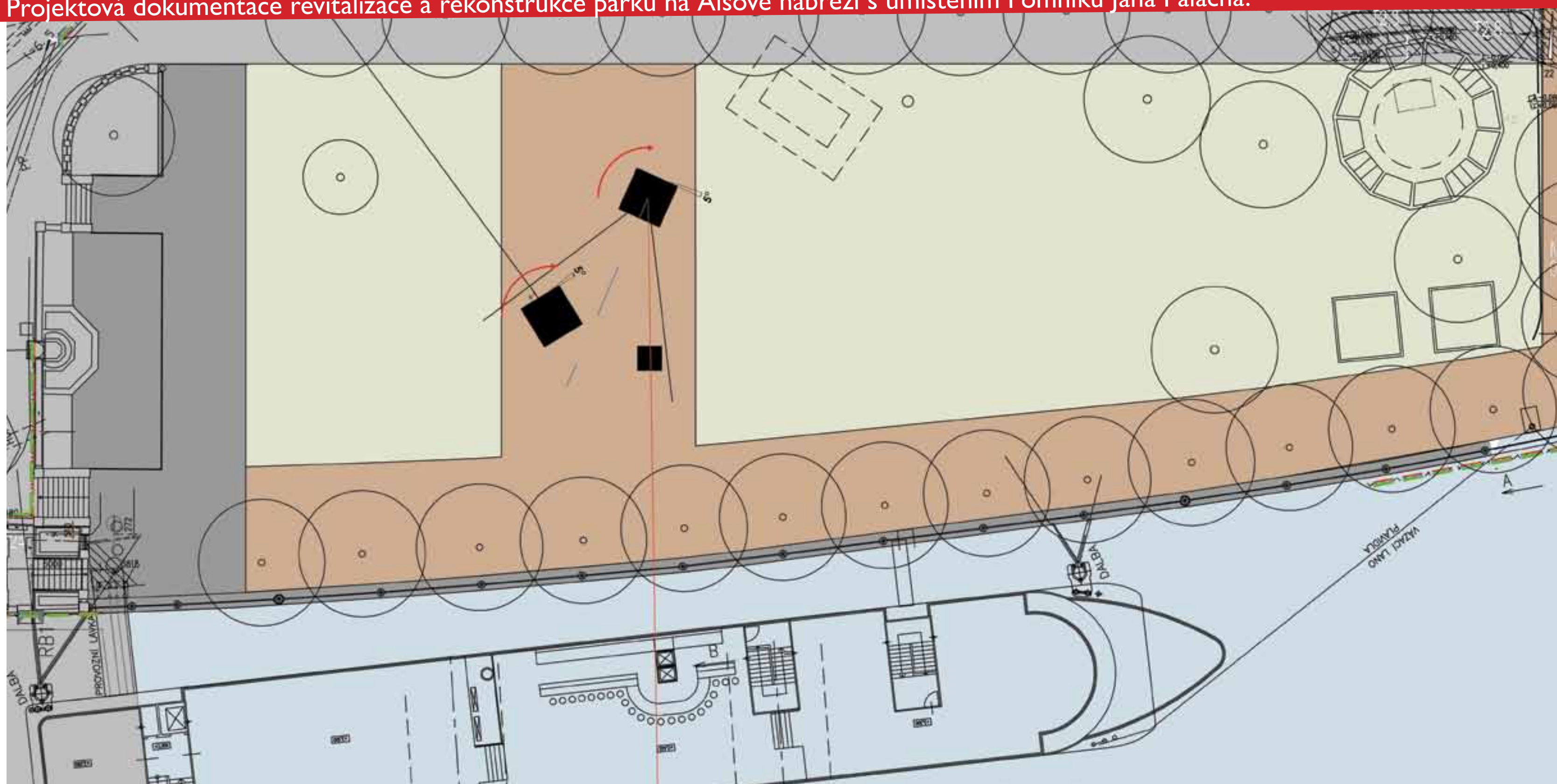
O obnovení a postavení párových objektů Domů v trvanlivém materiálu se v Praze uvažovalo od roku 2002 v souvislosti s architektonickou soutěží „Úpravy Palachova náměstí s Alšovým nábrežím“, kterou vyhrál soutěžní návrh architektů V. Králíčka a S. Makarova. Původní návrh tehdy počítal s umístěním párových sochařských objektů Johna Hejduka do středu Palachova náměstí před Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy, kde Palach studoval. Ve vítězném řešení byly plastiky přesunuty na Alšovo nábreží.

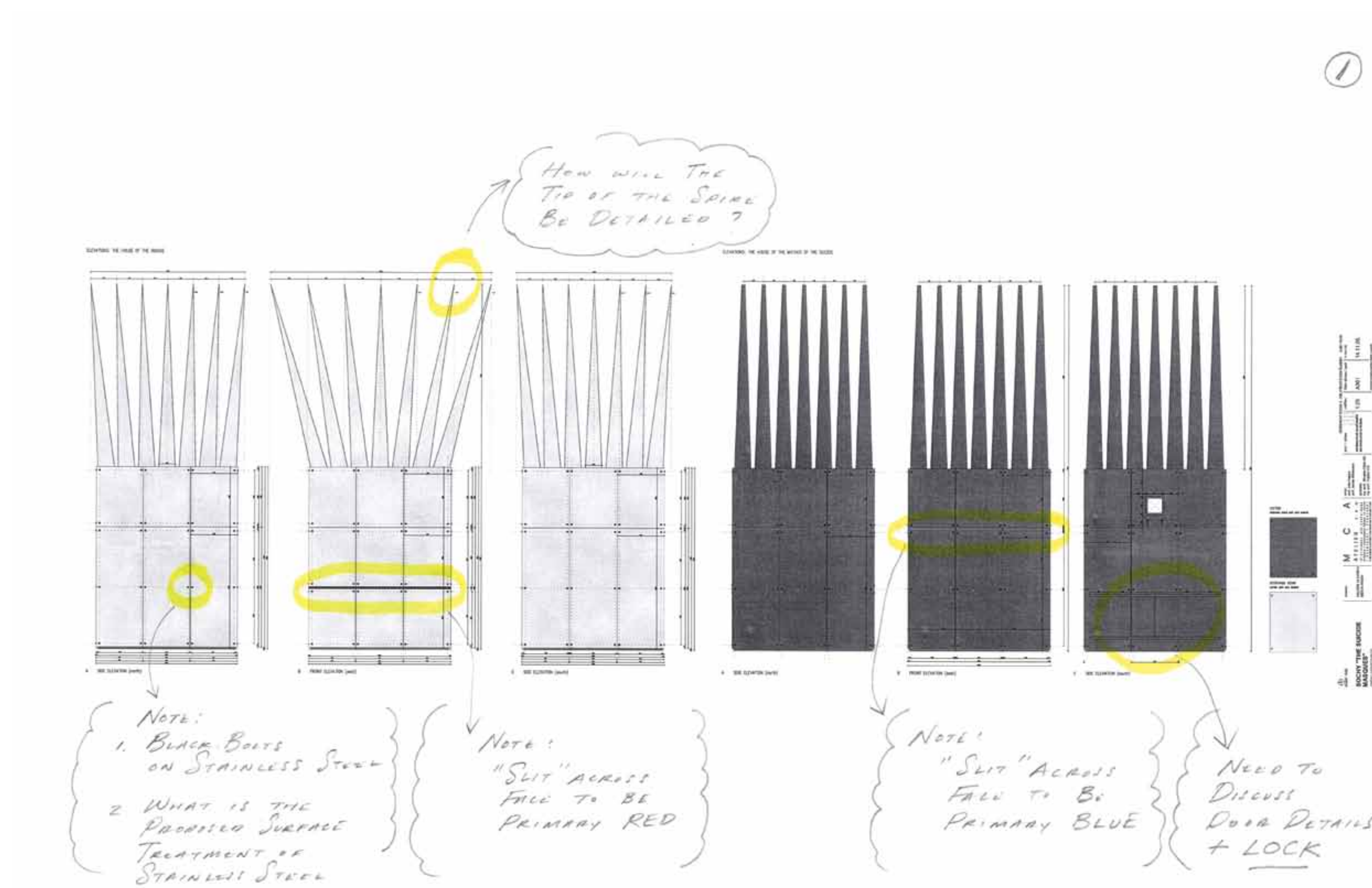
Velkým přáním Johna Hejduka bylo, aby jeho dílo našlo v Praze své uplatnění a místo, proto návrh Domu sebevraha a Domu matky sebevraha městu věnoval. Ve spojení s pamětní deskou s básní Davida Shapiro, kontaktem s autentickým prostředím pevně svázaným s konkrétní historickou osobností, se z umělecké instalace stal pomník na počest Jana Palacha. V českém prostředí jsou okolnosti Palachova činu a jeho oběť za svobodu v lednu roku 1969 dostatečně známé. Pro projekt Pomníku Jana Palacha byly proto Hejdukovy sochy pojmenovány Dům syna a Dům matky.

V říjnu 2015 dokončila Městská část Prahy I revitalizaci parku podle nového projektu architektonické kanceláře MCA, který vědomě navázal na výsledky předchozí architektonické soutěže z roku 2002. Souběžně s přestavbou celého parku se připravovaly základy pro budoucí pomník a nutné rozvody pro slavnostní osvětlení pomníku a pamětní desky.

Pohled na Alšovo nábreží před rekonstrukcí. Základy Pomníku Jana Palacha v průběhu rekonstrukce parku a po dokončení. Projektová dokumentace revitalizace a rekonstrukce parku na Alšově nábreží s umístěním Pomníku Jana Palacha.

Na jaře 2014 pověřil Magistrát Galerie hlavního města Prahy zahájením organizace stavby Pomníku Jana Palacha. Společnost The Estate of John Hejduk, spravující autorská práva k Hejdukovu dílu, poskytla velkoryse městu Praze veškerá licenční práva bezplatně. Podmínkou však bylo, že na realizaci pomníku se bude autorsky podílet a na celý projekt opět osobně dohlížet James Williamson, nynější profesor fakulty architektury Cornell University ve státě New York.

Na realizaci od počátku spolupracoval profesor James Williamson s architekty z MCA, kteří v Praze zpracovávali konstrukční a technickou dokumentaci pro výrobu pomníku a pamětní desky v kovovém materiálu. Na dálku se podrobně konzultovalo provedení jednotlivých detailů vzájemnou výměnou technických plánů a nákresů. Ve veřejném výběrovém řízení byl na jaře roku 2015 vybrán výrobce a dodavatel Jan Krontorád z Chotěboře. Pro zahájení výroby ve strojírenských halách musel připravit, podle konstrukčních plánů Jamese Williamsona a MCA, podrobnou dílenskou dokumentaci.

Ve výrobě v Chotěboři bylo nutné nejprve najít a vyzkoušet správný technologický postup a materiál na mnoha vzorcích, než bylo vybráno definitivní řešení.

Během šesti měsíců se podařilo připravit všechny komponenty konstrukcí pro závěrečnou montáž. Povrch Domu syna je vyroben z broušeného nerezového plechu, povrch Domu matky ze speciálně upraveného železného plechu — z cortenu. Povrchová úprava cortenu potřebuje ještě několik týdnů vyžrávat na místě trvalého osazení, dokud nezíská výslednou patinu ve správném barevném odstínu. Proto byla díla na Alšovo nábřeží umístěna měsíc před kompletním dokončením všech nutných prací.

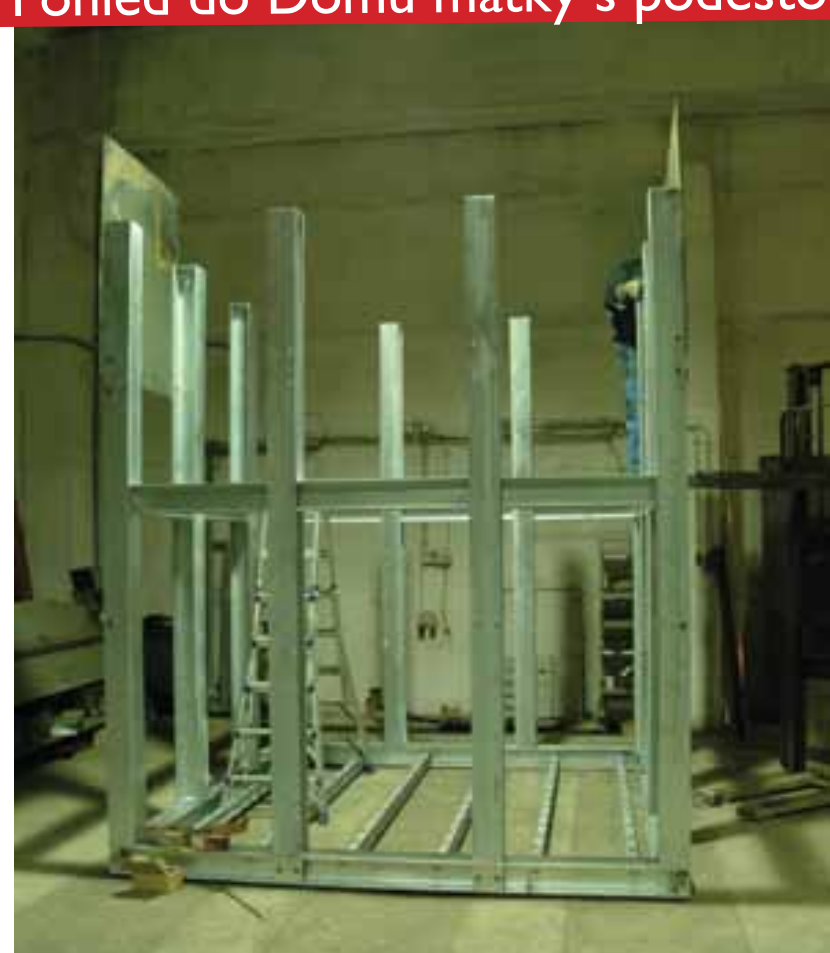
Slavnostní odhalení a uvedení Pomníku Jana Palacha do veřejného prostoru se koná v sobotu 16. 1. 2016 u příležitosti 47. výročí sebeobětování Jana Palacha na Alšově nábřeží v Praze. Součástí pomníku bude i pamětní deska s básní Davida Shapiro Pohřeb Jana Palacha.

Svařování trnů v hale v Chotěboři. Trny Domu syna jsou dokonale ostré, vybroušené do ostrého hrotu. Toho šlo docílit pouze navařením plných nerezových špiček na vrchol trnu.

Pro kontrolu správného postupu byly konstrukce ve výrobě několikrát smontovány a rozebrány. Pohled do Domu matky s podestou a schůdky.

Železná vnitřní konstrukce byla pro konzervaci pozinkována, aby nepodléhala korozi. Zkoušky osazení trnů na rám a intenzita osvětlení mezi hroty.

POMNÍK JANA PALACHA
NA ALŠOVĚ NÁBŘEŽÍ

DŮM
DŮM
MATKY
SYNA

DOKUMENTAČNÍ VÝSTAVA
O VZNIKU A STAVBĚ POMNÍKU
JANA PALACHA V PRAZE, JEHO
TVŮRČÍCH A PROTOTYPECH

15. 12. 2015 — 31. 1. 2016

KONCEPCE A TEXTY

Marie Foltýnová

DOKUMENTAČNÍ FOTOGRAFIE Z ROKU 1991

Jaroslav Zastoupil

DOKUMENTACE ATLANTA

James Williamson

KONSTRUKČNÍ VÝKRESY

Architektonické studio MCA

DOKUMENTAČNÍ FOTOGRAFIE Z ROKU 2015

Archiv GHMP a firmy Kruntorád

GRAFICKÉ ŘEŠENÍ

Linda Kriegerbecková